

ویژگی های مادری خوب: مطالعه ای با رویکرد کیفی

شهره روشنی*

منصوره زارعان**

چکیده

مهمترین نقش زنان در سبک زندگی اسلامی نقش مادری و تربیت فرزند است و با توجه به شرایط اجتماعی امروز، به خصوص سیاست های جمعیتی، مادری از مسائل مهم علوم اجتماعی است، اما مفهوم مادری در ایران کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. در این راستا پژوهش حاضر به دنبال شناسایی ویژگی های مادری خوب از دیدگاه افراد جامعه است تا بتواند با دستیابی به فهمی درست از تعریف مادری خوب، گامی در جهت زمینه سازی برای ارائه الگو و تعریفی مناسب از نقش مادری، متناسب با شرایط امروز جامعه ایران بردارد. به این منظور با ۹۰ نفر، شامل پدران، مادران، مردان و زنان متأهل بدون فرزند، پسران و دختران مجرد ساکن شهر تهران که بر اساس نمونه گیری هدفمند و به روش در دسترس و گلوله برفی انتخاب شدند، مصاحبه شده است. سپس با تحلیل محتوای کیفی مصاحبه ها، ۱۸۵۹ کد اولیه استخراج شد، و با دسته بندی کدها، ۴۰ زیرمقوله و در نهایت ۱۰ مقوله در بیان ویژگی های مادری خوب به دست آمد. بر اساس یافته ها، ویژگی های مادری خوب شامل «فداکاری و صبوری»، «مهرورزی و دلسوزی»، «حمایت و یاریگری»، «آرامش و امنیت بخشی»، «آگاهی و دغدغه مندی»، «درایت و مدیریت»، «الگو بودن برای فرزند»، «تربیت فرزند شایسته»، «تعامل سازنده با فرزند» و «ایفای متعادل نقش ها» بوده است.

واژگان کلیدی: ویژگی های مادری خوب، زنان، مردان، شهر تهران، روش کیفی.

* استادیار گروه مطالعات علوم اجتماعی و توسعه، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
sh.rowshani@alzahra.ac.ir

** استادیار گروه مطالعات علوم اجتماعی و توسعه، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران.
m.zarean@alzahra.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۷

مقدمه و بیان مسئله

اگرچه مادری برای همه مفهومی آشناست و به عنوان یکی از ویژگی‌های همه زنان در نظر گرفته می‌شود، اما در واقعیت مفهوم اجتماعی پیچیده‌ای است که ویژگی‌های آن در طول زمان تغییر کرده و در فرهنگ‌های مختلف نیز متفاوت است (اعزازی، ۱۳۹۹). ایدئولوژی‌های فرهنگی، چگونگی تفکر والدین درباره نقش‌های والدگری‌شان را شکل می‌دهند. مردم آنچه را که از والدین خوب انتظار می‌رود، طبق ویژگی‌ها و مهارت‌هایی در این زمینه که داشتن آنها برای موفقیت بزرگسالان مهم تلقی می‌شود، می‌فهمند. بنابراین والدین امروزی، با اطلاعات متعدد و اغلب متناقض، از منابعی شامل خانواده، متخصصان مراقب سلامت و اینترنت، به چالش کشیده می‌شوند. الگوهای خاص و متمایز رفتارهای والدگری خوب مطابق با نیازها، باورها و ارزش‌های مورد تأکید در هر فرهنگ ملاحظه و ارزیابی می‌شود؛ بنابراین مدل فرهنگی جامعه‌ای که افراد متعلق به آن هستند، اهداف جامعه‌پذیری را تعریف می‌کند. این اهداف به نوبه خود هدایت‌کننده باورهای والدگری و نظریه‌هایی است که سیستم پیچیده‌ای را تشکیل می‌دهد که استراتژی‌های رفتاری یا عملکرد والدگری بر آن بنا می‌شود (لو کریکیو و همکاران، ۲۰۱۹).

در دهه‌های اخیر مادری از جنبه تجارب و رویه‌های واقعی زنان و به منزله نوعی برساخت اجتماعی و تاریخی مورد توجه قرار گرفته است. اصطلاح مادری مفهومی دوپهلو است؛ مادر زنی است که هم کودک را به دنیا می‌آورد و هم مراقبت و پرورش او را بر عهده می‌گیرد، ولی تعاریف مادری معمولاً مفهومی کلیدی را در بر دارد و ناظر به عمل اجتماعی است که وظیفه مراقبت و پرورش کودکان را در بر می‌گیرد. مادر شدن به طور تاریخی به عنوان هنجار تعریف شده است. تقریباً در همه جوامع، مادری به عنوان امر بدیهی، انگاره‌ای را در بطن خود دارد که زنان را ذاتاً پرورش دهنده و آماده پذیرش این نقش می‌سازد. در غرب و در بسیاری از نقاط دیگر دنیا نوعی گفتمان مسلط از مادری وجود دارد که تمایل دارد مادری را امری غریزی و معادل با مادر خوب نمایش دهد. این گفتمان بر روی چندین فرض اساسی پایه‌گذاری شده است که عبارتند از:

- مادری اساس زنانگی است.
- مادر خوب فرزندش را در اولویت قرار می‌دهد و هویت و نیازهایش را در وظایفش غرق می‌کند.
- مادر خوب نیاز دارد بر امور متمرکز شود که با فرزندانش مرتبط است.
- مادر خوب بدون قید و شرط عاشق بچه‌هایش است (رفعت‌جاه، ۱۳۹۶).

زنان با توجه به نقش مادری در خانواده از اصلی‌ترین عوامل جامعه‌پذیری و هویت‌یابی فرزندان به عنوان نسل آینده هستند و ارزش‌ها، باورها و شیوه‌های رفتاری، و به عبارتی، سبک زندگی را از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌کنند (صفری شالی و حبیب‌پور گتایی، ۱۳۹۸). بنابراین می‌توان مهمترین نقش زنان در سبک زندگی اسلامی را نقش مادری و تربیت فرزند دانست. اما مفهوم مادر و مادری در ایران چندان مورد توجه پژوهشگران قرار نگرفته، و اگر در مورد مادری تحقیقی صورت گرفته، بیشتر درباره تأثیر برخی از متغیرها بر چگونگی مادری کردن زنان یا تأثیر برخی از ویژگی‌های مادران، مانند سطح تحصیلات و اشتغال بر فرزندپروری آنان و نیز مقایسه مادران دارای فرزند عادی و فرزند دارای برخی اختلالات بوده است. علاوه بر این اکثر پژوهش‌ها در حوزه روانشناسی، علوم تربیتی و در مواردی پزشکی و بهداشت انجام شده و در حوزه علوم اجتماعی کمتر به موضوع مادری کردن و مادری پرداخته شده است؛ در صورتی که مادری با توجه به شرایط اجتماعی امروز، به خصوص با توجه به سیاست‌گذاری‌های دولت که از طریق مقدس کردن مادری و تقابل آن با اشتغال صورت می‌گیرد، پدیده‌ای اجتماعی و نه فقط زیستی، و در نتیجه یکی از مسائل مهم علوم اجتماعی است (اعزازی، ۱۳۹۹).

امروزه در رویکرد زنان به فرزندآوری و مادری تغییرات قابل توجهی پدید آمده است. تغییرات در دو دهه اخیر در زمینه افزایش نرخ تحصیلات عالی زنان و مشارکت بیشتر آنان در فعالیت‌های اجتماعی و شغلی و نیز بروز تغییرات ارزشی و نگرشی در زمینه اهمیت نقش‌های اجتماعی زنان، همچنین گسترش فردگرایی و توجه و علاقه دختران و زنان جوان به آرمان‌ها و علایق شخصی، تأملاتی در زمینه نقش‌های شایسته و بایسته زنان در خانواده و اجتماع، و از جمله بازتعریف در مورد معنا و نقش مادری را به دنبال داشته است (رفعت‌جاه، ۱۳۹۶). مادری که زمانی اصلی‌ترین پایگاه هویت‌بخش برای زنان بود، در دوران مدرن از جایگاه پیشین خود دور شده و به عنوان مسئله، مورد توجه نظریه‌پردازان قرار گرفته است. در جامعه ایرانی نیز مادری تحت تأثیر تحولات دنیای مدرن، دستخوش تغییراتی شده که آن را به موضوعی نیازمند بررسی تبدیل می‌کند (انتظاری و افضلی، ۱۳۹۹). علاوه بر این یکی از چالش‌های جدی که جامعه ایران با آن مواجه است تمایل زوجین به فرزندآوری کمتر و به تأخیر انداختن آن است. کاهش مستمر فرزندآوری، به تدریج ساختار سنی جمعیت را از وضعیت جوانی خارج و به سمت سالخوردگی سوق خواهد داد (کرد زنگنه و محمدیان، ۱۳۹۸).

یکی از عوامل مؤثر بر تمایل به فرزندآوری را می‌توان تعریف زنان و مردان از نقش پدری و مادری و معیارهای آنان برای پدری و مادری خوب دانست، زیرا اگر افراد به دلایل مختلف بر این باور باشند که نمی‌توانند انتظارات نقش پدری و مادری را برآورده سازند و پدر و مادر خوبی باشند، چه بسا از پدر و مادر شدن صرف نظر نمایند، که نتیجه آن تأخیر و کاهش فرزندآوری خواهد بود. با توجه به اینکه برای پیشگیری از تبعات تأخیر و کاهش فرزندآوری مطالعه عوامل مؤثر بر فرزندآوری ضرورت دارد، بنابراین مطالعه و شناسایی ویژگی‌های مادری خوب از دیدگاه افراد جامعه می‌تواند نقش بسزایی در سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای پیشگیری از کاهش جمعیت و تبعات منفی آن داشته باشد. در این راستا هدف پژوهش حاضر شناسایی ویژگی‌های مادری خوب از دیدگاه افراد جامعه است تا بتواند با دستیابی به فهمی درست از تعاریف موجود، گامی در جهت زمینه‌سازی برای ارائه الگو و تعریفی مناسب از نقش مادری، متناسب با شرایط امروز جامعه ایران، و به تبع آن تحکیم و تعالی خانواده بردارد و در راستای این هدف به دنبال پاسخ به این پرسش بوده است که مادر خوب از دیدگاه افراد جامعه چه ویژگی‌هایی دارد.

۱) مبانی نظری

«مادری خوب» یک مفهوم اجتماعی ساخته شده و ایدئال، و تحت تأثیر عوامل سیستمی است، در مورد اینکه مادران چگونه باید فرزندان خود را تربیت کنند. دیدگاه‌های ایدئال از مادری خوب، از تجربیات زندگی واقعی زنان با درآمد متوسط پدیدار شد (دسوزا، ۲۰۱۳) که به اندازه کافی منابع داشتند تا بتوانند به طور کامل در نقش مادری خود غوطه‌ور شوند (کارولان^۲ و همکاران، ۲۰۱۰). مادر کامل می‌تواند نیازهای خود را به حالت تعلیق درآورد و در عین حال اطمینان حاصل کند که تمام نیازهای فرزندان برآورده می‌شود (فریمن^۳، ۲۰۱۶). مادرانی که به نظر می‌رسید با موفقیت این وظایف را انجام می‌دادند، به استانداردهایی تبدیل شدند که برای توصیف «مادران خوب» استفاده می‌شد (دالونزو^۴، ۲۰۱۲؛ دسوزا، ۲۰۱۳؛ الیوت^۵ و همکاران، ۲۰۱۵)؛ به این ترتیب دیدگاه اجتماعی-فرهنگی غالب «مادری خوب» شامل زنی است که تمام نیازهای جسمی، مالی، اجتماعی و عاطفی فرزندان را با از خودگذشتگی تأمین می‌کند و به آنها توجه می‌کند (کیف^۶ و همکاران، ۲۰۱۸).

1. DeSouza

2. Carolan

3. Freeman

4. D'Alonzo

5. Elliott

6. Keefe

«مادر خوب» دارای ویژگی‌های بسیاری است؛ مانند ایفای نقش تربیتی در خانواده، آگاهی از نیازهای خانواده (گودوین و کیت^۱، ۲۰۱۰)، همیشه اولویت دادن نیازهای خانواده بر نیازهای خود (رابینسون و جونز دیاز^۲، ۲۰۰۶)، و ذاتی دانستن چگونگی «مادر خوب» بودن، به دلیل این فرض اجتماعی که همه زنان به طور طبیعی مادر می‌شوند (اشمیت^۳، ۲۰۰۸). گودوین و کیت (۲۰۱۰) معتقدند ساختارهای مادری خوب و بد قدرتمند هستند، زیرا به تنظیم کردن زنان ادامه می‌دهند و آنها را تحت فشار قرار می‌دهند تا به شیوه‌های خاصی عمل و رفتار کنند. یک مادر در وضعیت دائمی نظارت، عینیت بخشیدن و تنظیم قرار دارد تا اطمینان حاصل شود که از هنجارهای اجتماعی ساخته شده رفتار مادرانه خوب تبعیت می‌کند (جانسون^۴ و همکاران، ۲۰۲۲).

ایدئولوژی مادر خوب مجموعه‌ای از استانداردهای دوقطبی تجویزی را ارائه می‌دهد که همه مادران آن را حفظ می‌کنند و می‌توانند خود و سایر مادران را با آنها بسنجند، و پیشنهاد می‌کند که اگر رفتارها و باورهای آنها با اصول گفتمان مادری مسلط مطابقت داشته باشد، مادران «خوب» هستند و در صورت عدم مطابقت، مادران «بد» هستند (لانکتوت و تارکوت^۵، ۲۰۱۷؛ پدرس^۶، ۲۰۱۶). هنگامی که مادران به این استانداردها دست می‌یابند، اغلب با تمجید و بازخورد مثبت از سوی دیگران مواجه می‌شوند و ایدئولوژی مادر خوب و اهمیت مادری به عنوان بخشی از هویت زن را بیشتر تقویت می‌کنند (ترنر و نوروود^۷، ۲۰۱۳). با این حال، اگر مادران به این استانداردها پایبند نباشند، با قضاوت، ارزیابی منفی، طرد و شرمساری مواجه می‌شوند (اورتون جانسون^۸، ۲۰۱۷). به این ترتیب تحت تأثیر این ایدئولوژی، تلاش‌های مادران برای انتقال به مادری مملو از فشار است و این گذار با پیامدهای منفی برای مادران و کودکان همراه است (ویلیامسون^۹ و همکاران، ۲۰۲۳) و انتظارات اجتماعی برای آنچه که «مادری خوب» را تشکیل می‌دهد، می‌تواند نقش برجسته‌ای در سلامت روان، سلامت جسمی و پیشرفت شغلی زنان داشته باشد (اوبراین^{۱۰} و همکاران، ۲۰۲۰). با توجه به اینکه انتظارات اجتماعی برای «مادری خوب»

1. Goodwin & Kate

2. Robinson & Jones Diaz

3. Schmidt

4. Johnson

5. Lanctot & Turcotte

6. Pedersen

7. Turner & Norwood

8. Orton-Johnson

9. Williamson

10. O'Brien

تحت تأثیر فرهنگ هر جامعه است و تعریف «مادر خوب» در جوامع با فرهنگ‌های مختلف می‌تواند متفاوت باشد و مطالعهٔ جامعی دربارهٔ «مادری خوب» در فرهنگ ایرانی-اسلامی یافت نشد، پژوهش حاضر به مطالعهٔ ویژگی‌های مادری خوب از دیدگاه افراد جامعه پرداخته است تا بتواند تعریفی از «مادری خوب» در جامعهٔ ایران ارائه نماید.

۲) مطالعات پیشین

بررسی مطالعات داخلی در زمینهٔ موضوع پژوهش حاکی از بررسی معنا و مفهوم مادری در معدودی از مطالعات است. زارع و همکاران (۱۴۰۰) باور مادران ایرانی از مادر خوب را در مقوله‌های صبر و حوصله، بی‌تفاوت نبودن و وقت گذاشتن برای کودک، محبت و مهربانی، جلب اعتماد کودک، دوست و رفیق بودن برای کودک، نصیحت کردن و یاد دادن مسائل به کودک، و توانایی درک نیازهای کودک شناسایی کردند. اسدی و همکاران (۱۳۹۴) دلگرم کردن، صمیمیت، ارتباط مثبت، هدایت، مسئولیت، عدالت، نظارت، کنترل و الگو بودن را به عنوان شاخص‌های والدگری موفق شناسایی نمودند. محمدی فشارکی (۱۳۹۲) از طریق مصاحبه عمیق با زنان متعلق به دو نسل انقلاب و جنگ، و نسل پس از جنگ نشان داد که تعریف زنان از مفهوم مادری در سطح انتزاع در هر سنی و در هر شرایط و با هر ویژگی‌ای به صورت یکسان است و تمامی مشارکت‌کنندگان در اظهارات خود به مفاهیم محوری چون ایثار، نیاز، رسالت، فضیلت، تربیت و رشد اشاره داشته‌اند.

پژوهش‌های خارجی نیز به مطالعهٔ تعریف مادری پرداخته‌اند. نی^۱ و همکاران (۲۰۲۳) پنج ویژگی راهنما، بامحبت، برقراری رابطه با فرزند مانند یک دوست، عدم کنترلگری افراطی، برقراری تعادل بین شغل و اختصاص زمان به فرزند را برای مادر خوب شناسایی کردند. استوارت^۲ (۲۰۲۱) در مطالعهٔ دیدگاه مادران دربارهٔ مادری خوب پنج مضمون اصلی نشان دادن دوست داشتن به کودکان و پرورش احساسات کودک، صمیمی بودن، مراقبت و حمایت کردن، و گذراندن وقت با کودکان، برآوردن نیازهای مراقبتی اولیه کودک و مراقبت از آنها، محافظت از کودکان و ایمن نگه داشتن آنها، تمام تلاش خود را به کار گرفتن و فرزندان را در اولویت قرار دادن را استخراج کردند. اوبراین و همکاران (۲۰۲۰)، حفظ نقش‌ها و ارزش‌های سنتی، داشتن سرمایه فرهنگی، ارائهٔ محیط عاطفی سالم، پیوند و آموزش، ارائهٔ تمجید و محافظت از مشکلات را به عنوان شاخص‌های مادری خوب بیان

1. Nie

2. Stewart

کرده‌اند. در پژوهش لوکریکیو^۱ و همکاران (۲۰۱۹)، مضمون نظم شامل چهار زیرمضمون قوانین رفتاری، تهدیدات و تنبیه، ثبات و احترام به دیگران است و مضمون محبت شامل سه زیرمضمون زمان کافی، کودک محوری و استقلال و خودمختاری به عنوان ویژگی‌های والد خوب بیان شده است. کیف^۲ و همکاران (۲۰۱۸)، مراقبت از کودکان، در اولویت قرار دادن نیازهای کودکان، محافظت از کودکان، رسیدگی به نیازهای روزمره کودکان، دوست داشتن و ایجاد روابط با کودکان و تمرکز بر آینده کودکان را به عنوان ویژگی‌های مادر خوب استخراج نموده‌اند. در مطالعه نارسیسو^۳ و همکاران (۲۰۱۸)، آموزش کودکان و حصول اطمینان از رفاه آنها به عنوان اهداف اصلی مادر خوب ظاهر شد که از طریق شش کارکرد اصلی محبت، آموزش، مراقبت اولیه، حفاظت، گفتگو و مراقبت از خانواده انجام می‌شود. الیوت^۴ و همکاران (۲۰۱۵) نشان دادند که مادران مجرد کم‌درآمد معتقدند که مادران خوب برای فرزندان خود فداکاری می‌کنند، به خود متکی هستند، به فرزندان خود می‌آموزند که به خود متکی باشند و از فرزندان خود محافظت کنند. بر اساس مطالعه شپاکوفسکایا^۵ (۲۰۱۵) یک مادر باید دانش قابل توجهی در زمینه‌هایی مانند پزشکی، اطفال، روانشناسی کودک و علوم تغذیه داشته باشد. ایو^۶ و همکاران (۲۰۱۴) دریافتند که متخصصان بر روی شش ویژگی بینش، تمایل و توانایی، نیازهای روزمره در برابر نیازهای پیچیده و درازمدت، نیازهای کودک قبل از نیازهای خود، تقویت دلبستگی و ثبات در برابر انعطاف، به عنوان صفات والد خوب توافق نظر دارند.

در جمع‌بندی پژوهش‌های پیشین می‌توان گفت که در بررسی‌های صورت گرفته توسط محقق، پژوهش‌های داخلی به مطالعه تعریف، معنا و مفهوم مادری پرداخته‌اند و مفهوم مادری فقط از دید مادران مطالعه شده است و مطالعه‌ای درباره ویژگی‌های مادری خوب یافت نشد. از این رو پژوهش حاضر به دنبال شناسایی ویژگی‌های مادری خوب بوده، و به این منظور دیدگاه زنان و مردان را در گروه‌های مختلف والدین، متأهلان بدون فرزند و مجردان مطالعه نموده است تا بتواند با در نظر گرفتن دیدگاه‌های مختلف، با دستیابی به فهمی جامع از تعاریف موجود، گامی در جهت زمینه‌سازی برای ارائه الگو و تعریفی مناسب از نقش مادری، متناسب با شرایط امروز جامعه ایران بردارد؛ به طوری که

1. Lo Cricchio

2. Keefe

3. Narciso

4. Elliott

5. Shpakovskaya

6. Eve

نتایج مطالعه قابل استفاده در سیاستگذاری و برنامه ریزی برای والدین امروز و همچنین والدین آینده باشد. به این ترتیب وجه تمایز پژوهش حاضر در مقایسه با مطالعات پیشین اولاً شناسایی ویژگی‌های مادری خوب از دیدگاه مشارکت‌کنندگان است. ثانیاً برای شناسایی ویژگی‌های مادری خوب، دیدگاه‌های مردان و زنان توأمان در نظر گرفته خواهد شد. ثالثاً علاوه بر پدران و مادران، با متأهلان بدون فرزند و مجردان در سن ازدواج نیز مصاحبه شده است.

۱۳ روش پژوهش

پژوهش حاضر به روش کیفی بر پایه تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. جامعه هدف، زنان و مردان مجرد و متأهل ساکن شهر تهران بوده‌اند. انتخاب مشارکت‌کنندگان به صورت هدفمند و با در نظر گرفتن معیار حداکثر تنوع از نظر ویژگی‌هایی از قبیل سن، تحصیلات، طبقه اجتماعی-اقتصادی و تعداد فرزند صورت گرفته است. شرایط ورود به مطالعه علاوه بر تمایل به شرکت در پژوهش، برای زنان و مردان مجرد شامل قرار داشتن در سن ازدواج^۱ (برای دختران ۱۵ تا ۴۰ سال و برای پسران ۲۰ تا ۴۰ سال) در زمان انجام پژوهش، عدم فوت و طلاق والدین و زندگی در خانواده دو والدی در زمان انجام پژوهش بوده است، و برای زنان و مردان متأهل شامل عدم فوت و طلاق والدین و پرورش در خانواده دو والدی قبل از ازدواج و زندگی با همسر در زمان انجام پژوهش بوده است. برای یافتن و انتخاب مشارکت‌کنندگان، در اولین گام چند نفر از افراد واجد شرایط به صورت نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شده‌اند و سپس بر پایه روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی با پرس‌وجو از آنان و سایر افرادی که احتمال می‌رفت نمونه‌هایی با شرایط مورد نظر محقق را بشناسند درخواست شده که افراد را معرفی نمایند تا محقق بتواند با آنها ارتباط برقرار کند و ضمن معرفی کامل خود و هدف پژوهش و ارائه توضیحات کامل در زمینه نحوه مشارکت در پژوهش، از آنان درخواست کند تا در صورت تمایل به شرکت در پژوهش، اعلام آمادگی نمایند. اطلاعات با استفاده از مصاحبه جمع‌آوری شده است. تعیین روز و ساعت مصاحبه و نیز نحوه انجام آن به صورت حضوری، تلفنی یا اینترنتی بر اساس انتخاب مشارکت‌کنندگان بوده و هزینه مکالمه برای مصاحبه تلفنی یا هزینه اینترنت برای مصاحبه اینترنتی بر عهده محقق بوده است. نمونه‌گیری تا زمان رسیدن به اشباع

۱. بر اساس آمارهای ازدواج ارائه شده در سالنامه آماری ۱۳۹۷ سازمان ثبت احوال، در سال ۱۳۹۷، ۹۰.۴٪ زنان بین ۱۵ تا ۴۰ سالگی و ۸۹.۱٪ مردان بین ۲۰ تا ۴۰ سالگی ازدواج کرده‌اند. بر این مبنا سن ازدواج برای دختران مجرد ۱۵ تا ۴۰ سال و برای پسران مجرد ۲۰ تا ۴۰ سال در نظر گرفته شده است.

داده‌ها یعنی تکراری شدن مقولات و زیرمقولات مستخرج از مصاحبه‌ها ادامه یافته است. براین اساس در مجموع با ۹۰ نفر شامل ۲۳ پدر، ۸ مرد متأهل، ۱۴ پسر مجرد، ۲۱ مادر، ۱۰ زن متأهل و ۱۴ دختر مجرد مصاحبه شده است. مشخصات مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان

مشارکت‌کننده	سن	مدت تأهل	تعداد فرزند	تحصیلات	شغل	مشارکت‌کننده	سن	مدت تأهل	تعداد فرزند	تحصیلات	شغل
پدر-۱	۳۴	۹	۲	دکتری	استاد دانشگاه	مادر-۱	۴۰	۱۴	۲	فوق لیسانس	فرهنگی
پدر-۲	۳۰	۶	۲	پنجم ابتدایی	رفتگر	مادر-۲	۵۹	۱۰	۱	لیسانس	خانه دار
پدر-۳	۳۰	۷	۱	لیسانس	دانشجو	مادر-۳	۳۰	۱۱	۲	دیپلم	خانه دار
پدر-۴	۶۵	۴۶	۴	ابتدایی	راننده	مادر-۴	۳۰	۱۳	۳	دیپلم	خانه دار
پدر-۵	۳۸	۱۱	۱	دیپلم	لباس فروش	مادر-۵	۳۹	۱۰	۲	فوق لیسانس	خانه دار
پدر-۶	۵۹	۳۶	۳	پنجم ابتدایی	راننده	مادر-۶	۳۲	۱۰	۱	فوق دیپلم	خانه دار
پدر-۷	۳۵	۱۰	۱	دیپلم	آزاد	مادر-۷	۳۱	۱۶	۲	حوزوی	خانه دار
پدر-۸	۳۲	۶	۱	لیسانس	دبیر	مادر-۸	۳۶	۱۲	۲	سیکل	خانه دار
پدر-۹	۳۹	۱۱	۲	دیپلم	آزاد	مادر-۹	۲۹	۷	۱	لیسانس	خانه دار
پدر-۱۰	۴۱	۱۵	۲	فوق لیسانس	کارمند	مادر-۱۰	۳۶	۱۲	۱	فوق دیپلم	خانه دار
پدر-۱۱	۴۲	۱۱	۲	دیپلم	تعمیر موبایل	مادر-۱۱	۳۲	۱۳	۲	لیسانس	مهندس
پدر-۱۲	۲۹	۳	۱	فوق دیپلم	باربر	مادر-۱۲	۳۰	۱۱	۲	فوق لیسانس	دانشجو
پدر-۱۳	۳۹	۱۸	۲	دیپلم	تعمیر موبایل	مادر-۱۳	۳۸	۱۲	۲	فوق لیسانس	خانه دار
پدر-۱۴	۳۵	۷	۱	لیسانس	کارمند	مادر-۱۴	۴۵	۲۶	۳	فوق لیسانس	فعال فرهنگی
پدر-۱۵	۴۰	۱۱	۲	فوق لیسانس	کارمند	مادر-۱۵	۳۵	۱۵	۱	دیپلم	خانه دار
پدر-۱۶	۳۰	۵	۱	سیکل	طلافروش	مادر-۱۶	۴۱	۱۴	۲	لیسانس	خانه دار
پدر-۱۷	۴۰	۱۴	۲	دیپلم	آزاد	مادر-۱۷	۴۴	۲۰	۲	فوق لیسانس	خانه دار

مشارکت‌کننده	سن	مدت تأهل	تعداد فرزند	تحصیلات	شغل	مشارکت‌کننده	سن	مدت تأهل	تعداد فرزند	تحصیلات	شغل
پدر-۱۸	۳۵	۱۰	۲	دیپلم	آزاد	مادر-۱۸	۴۴	۲۳	۱	دکتری	استاد دانشگاه
پدر-۱۹	۳۸	۱۲	۲	دیپلم	آزاد	مادر-۱۹	۵۴	۳۷	۳	لیسانس	فرهنگی
پدر-۲۰	۴۲	۱۴	۲	سیکل	ازکارافتاده	مادر-۲۰	۵۱	۲۵	۲	فوق‌لیسانس	فرهنگی
پدر-۲۱	۳۸	۱۴	۲	دیپلم	راننده	مادر-۲۱	۴۲	۱۶	۲	فوق‌لیسانس	کارمند
پدر-۲۲	۴۰	۱۴	۲	دیپلم	مؤسسه خیریه	خانم متأهل-۱	۲۸	۵	۰	لیسانس	خانه‌دار
پدر-۲۳	۴۵	۱۰	۲	فوق‌لیسانس	مهندس	خانم متأهل-۲	۲۷	۱	۰	لیسانس	خانه‌دار
آقای متأهل-۱	۳۶	۱	۰	لیسانس	کارمند شرکت	خانم متأهل-۳	۳۰	۴	۰	دکتری	دانشجو
آقای متأهل-۲	۳۱	۵	۰	فوق‌دیپلم	آزاد	خانم متأهل-۴	۲۱	۱	۰	فوق‌دیپلم	مدرس
آقای متأهل-۳	۳۲	۵	۰	حوزوی	طلبه	خانم متأهل-۵	۲۴	۲	۰	لیسانس	دانشجو
آقای متأهل-۴	۲۱	۱	۰	لیسانس	آزاد	خانم متأهل-۶	۳۶	۱	۰	فوق‌لیسانس	مهندس
آقای متأهل-۵	۳۰	۳	۰	لیسانس	موبایل فروش	خانم متأهل-۷	۱۹	۲	۰	سیکل	خانه‌دار
آقای متأهل-۶	۲۹	۶	۰	سیکل	خدمات	خانم متأهل-۸	۱۶	۱	۰	حوزوی	طلبه
آقای متأهل-۷	۳۷	۹	۰	دیپلم	آزاد	خانم متأهل-۹	۱۸	۳	۰	حوزوی	طلبه
آقای متأهل-۸	۳۳	۶	۰	لیسانس	موبایل فروش	خانم متأهل-۱۰	۲۴	۳	۰	فوق‌لیسانس	فروشنده
آقای مجرد-۱	۲۸	۰	۰	لیسانس	آزاد	خانم مجرد-۱	۲۱	۰	۰	فوق‌دیپلم	دانشجو
آقای مجرد-۲	۲۸	۰	۰	دیپلم	سوپرمارکت	خانم مجرد-۲	۳۵	۰	۰	دکتری	کارمند
آقای مجرد-۳	۲۳	۰	۰	سیکل	سرباز	خانم مجرد-۳	۱۷	۰	۰	کلاس دهم	محصل
آقای مجرد-۴	۳۰	۰	۰	حوزوی	طلبه	خانم مجرد-۴	۲۱	۰	۰	لیسانس	دانشجو
آقای مجرد-۵	۲۰	۰	۰	دیپلم	دانشجو	خانم مجرد-۵	۲۷	۰	۰	دیپلم	بیکار
آقای مجرد-۶	۲۹	۰	۰	دیپلم	نظامی	خانم مجرد-۶	۲۷	۰	۰	حوزوی	طلبه
آقای مجرد-۷	۲۱	۰	۰	دیپلم	دانشجو	خانم مجرد-۷	۲۱	۰	۰	دیپلم	دانشجو
آقای مجرد-۸	۲۶	۰	۰	لیسانس	انجام پروژه	خانم مجرد-۸	۲۸	۰	۰	فوق‌لیسانس	کارمند
آقای مجرد-۹	۲۲	۰	۰	لیسانس	دانشجو	خانم مجرد-۹	۲۴	۰	۰	فوق‌لیسانس	دانشجو
آقای مجرد-۱۰	۲۰	۰	۰	دیپلم	دانشجو	خانم مجرد-۱۰	۲۸	۰	۰	فوق‌لیسانس	دانشجو

مشارکت‌کننده	سن	مدت تأهل	تعداد فرزند	تحصیلات	شغل	مشارکت‌کننده	سن	مدت تأهل	تعداد فرزند	تحصیلات	شغل
آقای مجرد- ۱۱	۲۰	۰	۰	دیپلم	آزاد	خانم مجرد- ۱۱	۳۱	۰	۰	فوق لیسانس	دانشجو
آقای مجرد- ۱۲	۳۱	۰	۰	دیپلم	آزاد	خانم مجرد- ۱۲	۲۵	۰	۰	لیسانس	دانشجو
آقای مجرد- ۱۳	۲۸	۰	۰	لیسانس	آزاد	خانم مجرد- ۱۳	۱۵	۰	۰	کلاس نهم	محصل
آقای مجرد- ۱۴	۲۳	۰	۰	دیپلم	آزاد	خانم مجرد- ۱۴	۱۶	۰	۰	کلاس دهم	محصل

برای تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌ها، پس از هر مصاحبه فایل صوتی به فایل متنی تبدیل شده و سپس با به‌کارگیری تکنیک تحلیل محتوای تلخیصی کدگذاری شده است. حاصل کدگذاری مصاحبه‌ها ۱۸۵۹ کد اولیه بوده که پس از حذف موارد تکراری و دسته‌بندی، کدها بر اساس شباهت‌ها و تفاوت‌ها در قالب ۴۰ زیرمقوله دسته‌بندی شده‌اند و در نهایت زیرمقوله‌ها نیز در قالب ۱۰ مقوله قرار گرفته است. به این ترتیب حاصل تحلیل داده‌ها استخراج مقولاتی بوده که بیانگر ویژگی‌های مادری خوب از دیدگاه مشارکت‌کنندگان است.

۴ یافته‌ها

بر اساس تحلیل انجام شده، ویژگی‌های مادری خوب در ۱۰ مقوله «فداکاری و صبوری»، «مهرورزی و دلسوزی»، «حمایت و یاریگری»، «آرامش و امنیت بخشی»، «آگاهی و دغدغه‌مندی»، «درایت و مدیریت»، «الگو بودن برای فرزند»، «تربیت فرزند شایسته»، «تعامل سازنده با فرزند» و «ایفای متعادل نقش‌ها» قرار گرفته است. مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها در جدول ۲ آمده است و در ادامه ویژگی‌های مادری خوب همراه با نمونه‌هایی از صحبت‌های مشارکت‌کنندگان بیان شده است.

جدول ۲- مقوله‌های بیانگر ویژگی‌های مادری خوب

مقوله	زیرمقوله
فداکاری و صبوری	صبور بودن
	باحوصله بودن
	پرتحمل بودن
	فداکار بودن
مهرورزی و دلسوزی	مهربان بودن
	عشق و محبت داشتن
	دلسوز بودن
حمایت و یاریگری	پشتیبان فرزند بودن
	کمک کردن به فرزند
آرامش و امنیت بخشی	ایجاد آرامش و امنیت برای فرزند
	پرهیز از ایجاد نگرانی و اضطراب
آگاهی و دغدغه مندی	آگاهی از اصول و روش‌های تربیت
	آگاهی از مسائل اجتماعی
	دغدغه مندی در زمینه تربیت
درایت و مدیریت	عقلانیت و اندیشمندی
	توانمندی مدیریتی
الگو بودن برای فرزند	خوش اخلاقی
	مؤمن و باتقوا بودن
	هماهنگی رفتار و گفتار

مقوله	زیرمقوله
تربیت فرزند شایسته	پرورش صفات مثبت در فرزند
	شناسایی و پرورش استعداد های فرزند
	فراهم سازی زمینه رشد فرزند
	تأمین نیازهای فرزند
	آماده کردن فرزند برای زندگی آینده
	پرهیز از رفتارهای مخرب در تربیت و تعامل با فرزند
	فرزند پروری مقتدرانه
	همسویی با همسر در تربیت
	تربیت دینی فرزند
	راهنمایی و مشاوره دادن به فرزند
تعامل سازنده با فرزند	برقراری ارتباط با فرزند
	گفت‌وگویی مؤثر با فرزند
	دوستی صمیمانه با فرزند
	همدلی و همراهی با فرزند
	احترام به فرزند
	درک کردن فرزند
	توجه به اقتضائات سنی در تعامل با فرزند
ایفای متعادل نقش‌ها	اهتمام به امور خانواده و منزل
	اختصاص وقت برای امور فرزند
	همسرداری خوب
	اهمیت دادن به خویشتن

الف) فداکاری و صبوری

مقوله «فداکاری و صبوری» از ۴ زیرمقوله «صبور بودن»، «باحوصله بودن»، «پرتحمل بودن» و «فداکار بودن» تشکیل شده است.

«صبور بودن» از ویژگی‌هایی بوده که اکثر مشارکت‌کنندگان از آن به‌عنوان یکی از مهمترین خصوصیات مادری خوب یاد کرده‌اند: «مادر خوب باید خیلی صبور باشد؛ در برابر شیطنت‌های بچه، رفتارهای نابهنجارش و به‌طور کلی مشکلاتی که هست» (خانم مجرد-۷).

«باحوصله بودن» ویژگی دیگری بوده که در کنار صبوری به آن اشاره شده است: «باید صبر و حوصله داشته باشه و با حوصله برای بچه‌هاش وقت بگذاره» (آقای مجرد-۹).

«پرتحمل بودن» دیگر خصوصیت ذکر شده به همراه صبوری بوده است؛ طاقت زیاد داشتن، خستگی‌ناپذیری و ساختن با سختی‌های مادری از مصادیق بیان شده است: «مادری سخته، پس مادر صبر و تحملش باید خیلی زیاد باشه، باید با سختی‌های مادری بسازه» (مادر-۵).

«فداکار بودن» نیز از اصلی‌ترین خصوصیات مادری خوب بیان شده است: «چند تا خصوصیت کوچیک و انگشت‌شمار کافیه و لازم نیست همه صفات عالی رو داشته باشه؛ یکیش از خودگذشتگیه، و اگر از خودگذشتگی و فداکاری داشته باشه، به نظر من مادر خوبیه» (پدر-۸). البته برخی نیز فداکاری را مطلوب نمی‌دانند و معتقدند مادر خوب نباید خود را فدای فرزندان کند: «نقش قربانی به خودش نمی‌گیره، لزوماً خودش رو فدا نمی‌کنه، خودش رو از گوشت‌های خورش و گل‌غذا محروم نمی‌کنه! در این صورت فرزندان هم احترام بیشتری براش قائل‌اند و در این شرایطه که فداکاری‌هاش در زمان‌های دیگه دیده می‌شه» (خانم مجرد-۱۰).

ب) مهرورزی و دلسوزی

مقوله «مهرورزی و دلسوزی» از ۳ زیرمقوله «مهربان بودن»، «عشق و محبت داشتن» و «دلسوز بودن» تشکیل شده است.

«مهربان بودن» از ویژگی‌های برجسته مادری خوب بیان شده است. مشارکت‌کنندگان تربیت فرزند با مهربانی، عطوفت و سیراب کردن فرزند از نظر عاطفی را از ویژگی‌های مادر خوب ذکر کرده‌اند: «اصلش مهربونیه، و اینکه بچه رو از نظر عاطفی سیراب کنه که محبت دیگران بیرون از خونه به چشمش نیاد» (پدر-۱۱).

«عشق و محبت داشتن» ویژگی دیگر مادری خوب بوده است که در قالب خانواده دوست بودن، عشق و علاقه داشتن به فرزند و خانواده، و نیز محبت به فرزند و خانواده بیان شده است: «شاخصه اصلی محبت داشتن، مادر باید پرمحبت باشه. برای رشد و ترقی، برای تکامل و تعالی، یکی از چیزهای اصلی همین محبت» (آقای مجرد-۴). «دلسوز بودن» ویژگی دیگر مورد اشاره توسط اکثر مشارکت‌کنندگان بوده است که مراقبت دلسوزانه از فرزند، دلسوزی برای تربیت درست و آینده زندگی فرزند از مهمترین مصادیق آن بوده است: «مادر خوب نسبت به آینده و سرنوشت بچه‌ش دلسوزی داره» (آقای مجرد-۶).

ج) حمایت و یاریگری

مقوله «حمایت و یاری‌گری» از ۲ زیرمقوله «پشتیبان فرزند بودن» و «کمک کردن به فرزند» تشکیل شده است.

«پشتیبان فرزند بودن» ویژگی دیگر مادری خوب بیان شده است. مشارکت‌کنندگان بر پشتیبان، تکیه‌گاه و حامی بودن مادر در شرایط مختلف تأکید کرده‌اند: «باید حامی و پشتیبان فرزند باشه و همه جا در کنارش و پشت و پناهِش باشه» (آقای متأهل-۳). «کمک کردن به فرزند» ویژگی دیگری بوده که مشارکت‌کنندگان به آن اشاره کرده‌اند. کمک به فرزند در تمام مراحل زندگی و همه شرایط، کمک برای رفع دغدغه‌ها و حل مشکلات و کمک برای رسیدن به آرزوها از مصادیق مختلف بیان شده است: «مادر خوب باید بتونه تو دغدغه‌ها و فکر و خیال فرزندانش به اون‌ها کمک کنه» (آقای مجرد-۱۰).

د) آرامش و امنیت بخشی

مقوله «آرامش و امنیت بخشی» از ۲ زیرمقوله «ایجاد آرامش و امنیت برای فرزند» و «پرهیز از ایجاد نگرانی و اضطراب» تشکیل شده است.

«ایجاد آرامش و امنیت برای فرزند» از ویژگی‌های مهم مادری خوب بیان شده است. مشارکت‌کنندگان در این زمینه به مواردی از قبیل تأمین آرامش روحی و عاطفی فرزندان، آرامش دادن به فرزند در دغدغه‌ها، ایجاد و حفظ حس آرامش و امنیت در خانواده، آرامش داشتن و انتقال آرامش به فرزندان، فراهم کردن محیط آرام و عاری از اضطراب و استرس در خانه برای فرزند، و تأمین امنیت روانی فرزند اشاره کرده‌اند: «باید یه فضای آروم برای بچه‌ها و همسرش فراهم کنه، جووری که احساس آرامش و امنیت بکنن تو خونه» (پدر-۲۲).

«پرهیز از ایجاد نگرانی و اضطراب» از دیگر ویژگی‌های مورد اشاره بوده که پیشگیری از مواجهه فرزندان با تنش، پرهیز از بحث و جدل با همسر در حضور فرزند، مطرح نکردن مشکلات زندگی نزد فرزند و درددل نکردن با فرزند از مصادیق آن بوده است: «نباید با بچه‌ش درددل کنه و مشکلاتی که داره برای بچه بگه، چون باعث دغدغه و نگرانی بچه میشه و آرامشش به هم می‌خوره» (آقای مجرد-۸).

ه) آگاهی و دغدغه‌مندی

مقوله «آگاهی و دغدغه‌مندی» از ۳ زیرمقوله «آگاهی از اصول و روش‌های تربیت» و «آگاهی از مسائل اجتماعی» و «دغدغه‌مندی در زمینه تربیت» تشکیل شده است.

«آگاهی از اصول و روش‌های تربیت» یکی از ویژگی‌های مهم مادری خوب بیان شده است. مشارکت‌کنندگان در این زمینه به مواردی از قبیل برخورداری از دانش در زمینه تربیتی، یادگیری و افزایش دانش تربیت فرزند، آموزش دیدن و مطالعه برای تربیت فرزند، و نحوه تعامل و برقراری رابطه با او، شناخت تفاوت‌های نسلی، آشنا بودن به خلق و خوی کودک برای رفتار درست با او، و تربیت فرزند بر اساس شناخت کامل از او اشاره کرده‌اند: «باید برای تربیت فرزند مطالعه داشته باشه. خیلی از مادرها فقط تو بچگی بچه رو می‌تونن تربیت کنن، به نوجوانی که می‌رسه نمی‌تونن، چون اطلاعاتی ندارن و نمی‌دونن چطور باید با نوجوان تعامل کنن» (خانم مجرد-۴).

«آگاهی از مسائل اجتماعی» ویژگی دیگر مادری خوب بوده است. مشارکت‌کنندگان معتقدند آگاهی از وضعیت جامعه و تغییر و تحولات آن، دانش اجتماعی برای آموزش فرزند، به روز کردن اطلاعات خود، آگاهی به ارزش‌ها و مسائل زمانه از لازمه‌های مادری خوب است: «باید آگاه باشه و به وضع جامعه و تغییراتش اشراف داشته باشه و اطلاعاتش رو با تغییرات به‌روز کنه. اگر مادر به تحولات جامعه اشراف نداشته باشه، نمی‌تونه فرزندش رو راهنمایی کنه و طبیعیه که فرزند هم برای مشورت کردن سراغ مادر نیما» (خانم مجرد-۱۱).

«دغدغه‌مندی در زمینه تربیت» نیز از ویژگی‌های مادری خوب بیان شده است. دغدغه‌مندی نسبت به تربیت فرزند، توجه و اهمیت دادن به تربیت فرزند و داشتن دغدغه تربیت فرزند شایسته برای جامعه از جمله موارد بیان شده در این زمینه بوده است: «یه مادر خوب باید این دغدغه رو داشته باشه که انسان خوب و مفید برای جامعه پرورش بده» (آقای مجرد-۴).

و) درایت و مدیریت

مقوله «درایت و مدیریت» از ۲ زیرمقوله «عقلانیت و اندیشمندی» و «توانمندی مدیریتی» تشکیل شده است.

«عقلانیت و اندیشمندی» از ویژگی‌های مادری خوب بیان شده است. مشارکت‌کنندگان، عاقل بودن، با فکر بودن، مدبر و دوراندیش بودن را لازمه مادری خوب دانسته‌اند: «یه مادر خوب باید عاقل باشه، رفتاراش عقلانی باشه، اهل تفکر باشه» (مادر-۲۰).

«توانمندی مدیریتی» ویژگی دیگر مادری خوب بوده است. قوت و اقتدار در تدبیر منزل، توانایی مدیریت کل خانواده، مدیریت زمان، و مدیریت خانه در راستای رشد همه اعضا، از جمله خصوصیات مورد تأکید مشارکت‌کنندگان در این زمینه بوده است: «باید بتونه خانواده رو جوری مدیریت کنه که همه اعضای خانواده بتونن رشد کنن؛ هم خودش، هم همسرش و هم بچه‌هاش» (مادر-۱۱).

ز) الگو بودن برای فرزند

مقوله «الگو بودن برای فرزند» از ۳ زیرمقوله «خوش اخلاقی»، «مؤمن و باتقوا بودن» و «هماهنگی رفتار و گفتار» تشکیل شده است.

«خوش اخلاقی» از مهمترین ویژگی‌های مادری خوب بیان شده است. رفتار محترمانه با دیگران، بخشاینده بودن، عیب‌پوشی، صداقت، مسئولیت‌پذیری، گذشت داشتن، عفت داشتن، کم توقع بودن، کنترل خود در خشم و عصبانیت، وظیفه‌شناسی، مؤدب بودن، انعطاف‌پذیری، انتقادپذیری، منظم بودن، تواضع و فروتنی، مهمان‌پذیر بودن، اهل معاشرت بودن، بخشندگی، تعهد و وفاداری، گشاده‌رویی و خوش‌برخورد بودن، شاد و بانشاط بودن، مثبت‌اندیشی، انگیزه‌مندی، شکرگزاری و امیدواری از مهمترین مصادیق مورد اشاره برای خوش اخلاقی بوده است: «صداقت خیلی مهمه، مادر با بچه‌ها خیلی باید صادق باشه، حتی اگر نمی‌تونه چیزی رو به بچه بگه، باید بگه مامان فعلاً صلاح نیست و نمی‌تونم به شما بگم. تحت هیچ شرایطی نباید دروغ بگه» (مادر-۱).

«مؤمن و باتقوا بودن» از ویژگی‌های مادری خوب بیان شده است. مؤمن و متدین بودن، پایبندی به اصول اعتقادی، ارزشی و اخلاقی، اهل ایمان و توجه و محبت به خداوند و اهل بیت علیهم‌السلام، رعایت تقوا در اندیشه و عمل از مهمترین موارد ذکر شده در این زمینه بوده است: «خیلی مهمه که اهل ایمان و توجه به خدا و اهل بیت باشه، چون ایمان و توجه مادر

به خدا و اهل بیت جاری می‌شه در وجود فرزندان و تابع خدا و اهل بیت می‌شن» (آقای متأهل-۳).

«هماهنگی رفتار و گفتار» ویژگی دیگر مادری خوب بوده است. مشارکت‌کنندگان در این زمینه به رفتار و عمل درست داشتن برای تربیت عملی فرزند، آموزش صفات و رفتارهای شایسته به فرزند با رفتار خود، تلاش برای اصلاح رفتار خود و پرهیز از رفتارهای نارس به دلیل الگوپذیری فرزند، دقت در رفتارهای خود و هماهنگ کردن آن با گفتار و تعارض نداشتن حرف و عمل اشاره کرده‌اند: «مادر خوب باید همیشه در رفتارش دقت داشته باشه، چون اولین الگوی بچه مادره. پس خیلی مهمه که هر چیزی رو می‌خواد به بچه یاد بده فقط با گفتن نباشه، بلکه با عمل خودش یاد بده و اینطوری نباشه که به حرفی که می‌زنه، خودش عمل نکنه و حرف و عملش یکی نباشه» (خانم مجرد-۶).

ح) تربیت فرزند شایسته

مقوله «تربیت فرزند شایسته» از ۱۰ زیرمقوله «پرورش صفات مثبت در فرزند»، «شناسایی و پرورش استعدادها و فرزندان»، «فراهم سازی زمینه رشد فرزند»، «تأمین نیازهای فرزند»، «آماده کردن فرزند برای زندگی آینده»، «پرهیز از رفتارهای مخرب در تربیت و تعامل با فرزند»، «فرزندپروری مقتدرانه»، «همسویی با همسر در تربیت»، «تربیت دینی فرزند» و «راهنمایی و مشاوره دادن به فرزند» تشکیل شده است.

«پرورش صفات مثبت در فرزند» از ویژگی‌های مادری خوب بوده است. تربیت فرزند با اعتماد به نفس، منظم، مسئولیت پذیر، مستقل، مهربان، خوش اخلاق، وظیفه شناس، خویشتندار، با عزت نفس، راستگو و آینده نگر از جمله مهمترین صفات مورد اشاره بوده است: به جای وابسته بار آوردن فرزندان، قوی و مستقل بارشون بباره و از یک سنی به بعد استقلال اونارو به رسمیت بشناسه» (خانم مجرد-۹).

«شناسایی و پرورش استعدادها و فرزندان» ویژگی دیگر مادر خوب بیان شده است. مشارکت‌کنندگان در این زمینه به مواردی از قبیل ایجاد فرصت تجارب تازه، امکان خطا و یادگیری به فرزند دادن، کمک به فرزند در جهت کشف استعدادها و توانمندی‌ها، اهمیت دادن به آموزش مبتنی بر استعداد فرزندان، تلاش برای استعدادیابی و هدایت فرزند در مسیر متناسب، تقویت استعداد و مهارت‌های خاص فرزند، اشاره کرده‌اند: «تلاش می‌کنه استعدادها و فرزندان رو پیدا کنه و بشناسه و متناسب با اون فرزندانش رو در مسیر درست قرار بده» (خانم مجرد-۱۲).

«فراهم‌سازی زمینه رشد فرزند» ویژگی دیگر مادری خوب از دیدگاه مشارکت‌کنندگان بوده است و در این زمینه مواردی از جمله فراهم کردن فضای رشد روحی و معنوی، کمک به فرزند برای یافتن مسیر رشد و فراهم کردن زمینه پیشرفت فرزندان بیان شده است: «به مادر خوب به فرزندانش کمک می‌کنه تا بتونن مسیر رشد رو پیدا و طی کنند» (مادر-۱۱).

«تأمین نیازهای فرزند» از مهمترین ویژگی‌های مادری خوب بیان شده است. آگاهی از خواسته‌ها و نیازهای فرزند، درک نیازهای او، مهیا کردن زمینه تأمین نیازهای فرزند و پاسخگویی به نیازهای مختلف فرزندان از موارد بیان شده در این زمینه بوده است: «تا جایی که می‌تونه نیازهای فرزندش رو تأمین کنه؛ چه نیازهای مادی و چه غیرمادی» (پدر-۵).

«آماده کردن فرزند برای زندگی آینده» دیگر ویژگی مادری خوب بوده است. آماده کردن فرزند برای مراحل مختلف زندگی فردی و اجتماعی، توانمند کردن فرزند برای زندگی خوب، تربیت فرزند به عنوان فردی مفید برای خود، خانواده و جامعه، آموزش مهارت‌های زندگی به فرزند، تربیت فرزند به عنوان همسر خوب در آینده، آموختن رفتار درست در اجتماع، برنامه‌ریزی برای آینده فرزندان، آماده‌سازی و توانمندسازی فرزند برای موفقیت در تعاملات اجتماعی، از مصادیق آماده کردن فرزند برای زندگی آینده بوده است: «بچه رو طوری تربیت کنه که تو جامعه بتونه گلیمش رو از آب بیرون بکشه. بچه رو هوشیار بار بیاره که بتونه تو جامعه روابط متقابل برقرار کنه، بالاخره تو جامعه آدم خوب و بد هست؛ باید بتونه تشخیص بده و بدون که چطور رفتار کنه» (خانم مجرد-۲).

«پرهیز از رفتارهای مخرب در تربیت و تعامل با فرزند» از ویژگی‌های مادری خوب بیان شده است. مشارکت‌کنندگان در این زمینه به مواردی از قبیل پرهیز از تنبیه و سرزنش‌گری در آموزش فرزند، تنبیه نکردن فرزند ناآگاه از خطای خود، تبدیل نکردن اقتدار والدگری به ترس از تنبیه، تحقیر و سرزنش نکردن، زیر سؤال نبردن و سرکوب نکردن شخصیت فرزند، وعده و وعید دروغ به فرزند ندادن، پرهیز از پرخاشگری و خشونت در رفتار با فرزند، عدم تبعیض بین فرزندان، مقایسه نکردن فرزند با دیگران، فرزند را در معرض عذاب وجدان قرار ندادن، پرهیز از کمال‌گرایی و وسواس، عدم تحمیل نظرات خود به فرزند، انتظارات بیش از حد از فرزندان نداشتن، پرداخته‌اند: «بدون تنبیه و سرزنش‌گری و پرخاش و صدای بلند، همه مسائل رو منطقی و مستدل به فرزند بیاموزه» (خانم مجرد-۹).

«فرزندپروری مقتدرانه» ویژگی دیگر مادری خوب بوده است. مشارکت‌کنندگان در این زمینه به مواردی از جمله اقتدار مادری داشتن، تعادل در سهل‌گیری و سخت‌گیری،

مهربانی و جدیت بجا داشتن، رفتار مهربانانه توأم با اقتدار، قاطعیت داشتن و قانونمند بودن، اشاره کرده‌اند: «باید مهربونیش بجا باشه، جدی بودنش به جا باشه، که بچه لوس بار نیاد، خشن هم بار نیاد. باید اقتدار داشته باشه» (مادر-۸).

«همسویی با همسر در تربیت» از دیگر ویژگی‌های مادری خوب بوده است. همراهی با همسر در مسیر تربیت فرزند و پرهیز از دوگانگی و تضاد در تعاملات تربیتی با فرزند از مهمترین موارد در این زمینه بوده است: «مادر تو تربیت باید حرفش با پدر یکی باشه، باید با پدر همراه باشه، پدر و مادر نباید حرفشون و رفتارشون در برخورد با فرزند در تضاد و تعارض باشه؛ چون خیلی آثار بدی روی تربیت بچه داره» (آقای مجرد-۱).

«تربیت دینی فرزند» ویژگی دیگر مادری خوب بیان شده است. توجه به سیره اهل بیت در عمل و رفتار در خانواده، آموزش اخلاق و ایمان به فرزند به صورت عملی با رفتار خود، تربیت فرزند در راستای باورهای درست اخلاقی و دینی، توانایی انتقال آموزه‌های مذهبی، آموختن حلال و حرام به فرزند، آموزش روش درست زندگی طبق اصول دینی و اخلاقیات، تربیت فرزند مقید به باورها و عقاید دینی، تربیت فرزندان باتقوا و متدین، پیاده کردن سیره اهل بیت در خانواده و سیره تربیتی معصومان را سرمشق قرار دادن، از موارد اشاره شده بوده است: «بچه رو برای شرایط جامعه امروزی که بسیاری از هنجارهای اخلاقی و دینی رو می‌شکنه تربیت کنه و شخصیتش رو جووری بسازه که در هر شرایط سختی به باورها و عقاید دینی خودش پایبند بمونه» (خانم متأهل-۵).

«راهنمایی و مشاوره دادن به فرزند» ویژگی دیگر مورد اشاره برای مادری خوب بوده است. مشاوره دادن به فرزند در انتخاب‌های زندگی و راهنمایی کردن فرزند در زمینه‌های مختلف از موارد بیان شده بوده است: «مشاور خوبی برای بچه‌هاش باشه و بتونه تو مواردی که لازمه راهنمایی شون کنه» (آقای مجرد-۱).

ط) تعامل سازنده با فرزند

مقوله «تعامل سازنده با فرزند» از ۷ زیرمقوله «برقراری ارتباط با فرزند»، «گفت‌وگوی مؤثر با فرزند»، «دوستی صمیمانه با فرزند»، «همدلی و همراهی با فرزند»، «احترام به فرزند»، «درک کردن فرزند» و «توجه به اقتضائات سنی در تعامل با فرزند» تشکیل شده است.

«برقراری ارتباط با فرزند» از ویژگی‌های مهم مادری خوب بیان شده است. داشتن مهارت برقراری ارتباط مؤثر با فرزندان، بازی کردن با فرزند، قصه‌گویی برای فرزند، وقت گذاشتن برای تعمیق روابط با فرزند، خود را هم سطح فرزندان قرار دادن، آموزش فرزند توأم

با بازی و سرگرمی، تماشای فیلم و کارتون با فرزند، تعامل زیاد با فرزند، گوش دادن به حرف فرزند، مشارکت و همفکری با فرزند، رابطه متقابل داشتن با فرزند و همدم فرزند بودن، از مهمترین موارد در این زمینه بوده است: «باید برای عمق بخشیدن به روابط خودش با فرزندش وقت بذاره و مهارت لازم رو داشته باشه» (مادر-۱۲).

«گفت‌وگوی مؤثر با فرزند» ویژگی دیگر مادری خوب بوده است. مشارکت‌کنندگان در این زمینه به مواردی از قبیل گفتار خوب با فرزند، پاسخگویی به سؤالات فرزند، صحبت کریمانه با فرزند، مؤدبانه و با کلام آرام صحبت کردن، شنونده خوب برای فرزند بودن، گوش دادن به فرزند با تمرکز و توجه، نشان دادن واکنش سنجیده به حرف‌های نادرست فرزند و گفتگوی مستدل و منطقی با فرزند، اشاره کرده‌اند: «اگر فرزندش ازش سؤالی می‌پرسه یا درباره بعضی مسائل با هم اختلاف نظر دارن، با دلیل و منطق با بچه صحبت می‌کنه» (خانم مجرد-۱۱).

«دوستی صمیمانه با فرزند» از مهمترین ویژگی‌های مادری خوب بوده است. رابطه دوستانه و صمیمانه با فرزند، رفاقت با فرزند، رازدار فرزند بودن، تعامل صمیمانه فرزند با مادر برای اعتمادسازی و برخورد دوستانه هنگام ایجاد مشکل برای فرزند، از موارد بیان شده در این زمینه بوده است: «با بچه‌ش دوست و رفیق صمیمی بشه تا بچه احساس امنیت بکنه و همه مشکلاتش رو بتونه به مادرش بگه، نه اینکه از مادرش پنهان کنه» (پدر-۵).

«همدلی و همراهی با فرزند» از دیگر ویژگی‌های مادری خوب بیان شده است. مشارکت‌کنندگان بر همدلی با فرزند در موقعیت‌های مختلف و همراهی با او در شرایط دشوار تأکید کرده‌اند: «مادر خوب همیشه و تو هر شرایطی باهاته و هواتو داره، مثلاً همین که مریض می‌شی میاد پشت می‌مونه» (آقای مجرد-۳).

«احترام به فرزند» از ویژگی‌های مهم مادری خوب بیان شده است که ارزش و احترام قائل بودن برای شخصیت فرزند، احترام به علایق و سلیقه فرزند و احترام به نظرات فرزندان در زمینه‌های مختلف از مصادیق آن بوده است: «به فرزندش احترام بذاره، به علایقش، به نظراتش» (مادر-۱۰).

«درک کردن فرزند» ویژگی دیگر مادری خوب بوده است. تلاش برای فهمیدن فرزند، درک احساسات فرزند، داشتن درک کامل برای رفتار مناسب به اقتضای شرایط، و درک فرزند در موقعیت‌های مختلف، از موارد اشاره شده در این زمینه بوده است: «برای فهمیدن فرزندش تلاش کنه و تو شرایط و موقعیت‌های مختلف درکش کنه» (خانم مجرد-۱۳).

«توجه به اقتضائات سنی در تعامل با فرزند» از دیگر ویژگی‌های مادری خوب بیان شده

است. مشارکت‌کنندگان در این زمینه به مواجه کردن فرزند با واقعیات زندگی متناسب با سن، آموختن نکات لازم به فرزند متناسب با سن او، رفتار با فرزندان متناسب با سن آنها، همراهی و همدلی با فرزندان به اقتضای سن آنها و درک شرایط و اقتضائات سنی فرزند اشاره کرده‌اند: «باید درک کافی داشته باشه از شرایط فرزندش، از مشکلاتش، از دغدغه‌ها و تفکراتش توی سنین مختلف. باید اینارو بفهمه و متناسب با اون با بچه رفتار کنه» (آقای مجرد-۵).

ی) ایفای متعادل نقش‌ها

مقوله «ایفای متعادل نقش‌ها» از ۴ زیرمقوله «اهتمام به امور خانواده و منزل»، «اختصاص وقت برای امور فرزند»، «همسرداری خوب» و «اهمیت دادن به خویشتن» تشکیل شده است. «اهتمام به امور خانواده و منزل» از ویژگی‌های مادری خوب بوده است. خانواده‌دوست بودن، تلاش برای موفقیت فرزندان، تلاش برای تعالی خانواده، انسجام بخشی در خانواده، تلاش برای تحکیم خانواده، توانایی اداره امور منزل، و کدبانو و مسلط بودن به امور خانه‌داری، از موارد بیان شده در این زمینه بوده است: «باید به امور خانه‌داری وارد باشه و تلاش کنه شرایط خوبی رو تو خونه برای خانواده‌ش از این نظر فراهم کنه» (مادر-۲۰).

«اختصاص وقت برای فرزند» از مهمترین ویژگی‌های مادری خوب بیان شده است. مشارکت‌کنندگان در این زمینه به اختصاص اکثر وقت خود برای فرزندان، فرزندان را در اولویت قرار دادن، خود را وقف فرزندان نمودن، تلاش برای تربیت فرزندان، مراقبت همیشگی از فرزند، تلاش برای داشتن فرزندان موفق و شاد، رسیدگی به فرزندان و اختصاص وقت ویژه برای فرزندان، اشاره کرده‌اند: «بعضی از مادرها می‌خوان از دست بچه خلاص بشن و به کارهای خودشون برسن؛ دائم براش تلویزیون روشن می‌کنن، گوشی می‌دن دستش. اینها به بچه آسیب می‌زنه. مادر خوب باید حسابی برای بچه انرژی و وقت اختصاصی بذاره» (پدر-۵).

«همسرداری خوب» ویژگی دیگر مادری خوب بوده است. احترام به همسر، اعتباربخشی به اقتدار همسر، مشورت با همسر در امورات مربوط به خانواده، رابطه خوب و محترمانه با همسر، برخورد درست با همسر، درک کردن همسر، مورد رضایت همسر بودن، توجه به همسر، رفتار عاشقانه با همسر، تعامل و رابطه عاطفی قوی با همسر، تلاش برای حفظ کردن همسر، اختصاص وقت برای همسر، ترجیح ندادن فرزندان به همسر و حفظ تعادل بین رابطه با همسر و رابطه با فرزندان، از مهمترین موارد بیان شده در این زمینه بوده است: «یه مادر خوب، حتماً باید یه همسر خوب هم باشه و همه‌جوره هوای

شوهرشو داشته باشه و بهش توجه کنه» (مادر-۲).

«اهمیت دادن به خویشتن» از دیگر ویژگی‌های مادری خوب بیان شده است. مشارکت‌کنندگان در این زمینه بر رسیدگی به سلامت جسمی و روحی خود، پرداختن به خویشتن، ارزش قائل شدن برای خود و اختصاص وقت برای خود تأکید کرده‌اند: «مادر خوب باید به خودش اهمیت بده و برای خودش هم ارزش قائل باشه و اینطوری بچه یاد می‌گیره که هم برای خودش و هم برای مادرش ارزش قائل باشه» (خانم مجرد-۵).

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی ویژگی‌های مادری خوب انجام شد. بر اساس یافته‌ها، ویژگی‌های مادری خوب شامل «فداکاری و صبوری»، «مهرورزی و دلسوزی»، «حمایت و یاری‌گری»، «آرامش و امنیت بخشی»، «آگاهی و دغدغه‌مندی»، «درایت و مدیریت»، «الگو بودن برای فرزند»، «تربیت فرزند شایسته»، «تعامل سازنده با فرزند» و «ایفای متعادل نقش‌ها» بوده است که در پژوهش‌های پیشین نیز به برخی از این ویژگی‌ها اشاره شده است. در ارتباط با مقوله «فداکاری و صبوری»، با چهار زیرمقوله صبور بودن، باحوصله بودن، پرتحمل و فداکار بودن، محمدی فشارکی (۱۳۹۲) به ایثار، زارع و همکاران (۱۴۰۰) به صبور و باحوصله بودن، و الیوت و همکاران (۲۰۱۵) به فداکاری به عنوان ویژگی‌های مادری خوب اشاره کرده‌اند. مقوله «مهرورزی و دلسوزی» با سه زیرمقوله مهربان بودن، عشق و محبت داشتن، و دلسوز بودن، در مطالعه زارع و همکاران (۱۴۰۰)، نی و همکاران (۲۰۲۳)، استوارت (۲۰۲۱) و لو کریکیو (۲۰۱۹)، کیف و همکاران (۲۰۱۸) و نارسیسو و همکاران (۲۰۱۸) مورد توجه قرار گرفته است. به مقوله «حمایت و یاری‌گری» با دو زیرمقوله پشتیبان فرزند بودن و کمک کردن به فرزند، در مطالعه استوارت (۲۰۲۱) اشاره شده است. مقوله «آرامش و امنیت بخشی» با دو زیرمقوله ایجاد آرامش و امنیت برای فرزند و پرهیز از ایجاد نگرانی و اضطراب در مطالعه اوبراین و همکاران (۲۰۲۰) و استوارت (۲۰۲۱) مورد اشاره قرار گرفته است. در ارتباط با مقوله «آگاهی و دغدغه‌مندی» با سه زیرمقوله آگاهی از اصول و روش‌های تربیت، آگاهی از مسائل اجتماعی و دغدغه‌مندی در زمینه تربیت، زارع و همکاران (۱۴۰۰) به بی‌تفاوت نبودن، اوبراین و همکاران (۲۰۲۰) به داشتن سرمایه فرهنگی، شپاکوفسکایا (۲۰۱۵) به برخورداری از دانش قابل توجه در زمینه‌هایی مانند پزشکی، اطفال، روانشناسی کودک و علوم تغذیه، و ایوو و همکاران (۲۰۱۴) به داشتن بینش و تمایل اشاره کرده‌اند. در رابطه با مقوله «الگو بودن برای فرزند» با سه زیرمقوله خوش اخلاقی، مؤمن و باتقوا بودن،

هماهنگی رفتار و گفتار، اسدی و همکاران (۱۳۹۴) به الگو بودن اشاره کرده‌اند. در زمینه مقوله «تربیت فرزند شایسته» با ده زیرمقوله پرورش صفات مثبت در فرزند، شناسایی و پرورش استعداد های فرزند، فراهم سازی زمینه رشد فرزند، تأمین نیازهای فرزند، آماده کردن فرزند برای زندگی آینده، پرهیز از رفتارهای مخرب در تربیت و تعامل با فرزند، فرزند پروری مقتدرانه، همسویی با همسر در تربیت، تربیت دینی فرزند و راهنمایی و مشاوره دادن به فرزند، استوارت (۲۰۲۱)، کیف و همکاران (۲۰۱۸) و ایو و همکاران (۲۰۱۴) به اولویت بخشی به نیازهای کودکان و پرداختن به نیازهای کودک قبل از نیازهای خود، زارع و همکاران (۱۴۰۰) به توانایی درک نیازهای کودک، استوارت (۲۰۲۱)، کیف و همکاران (۲۰۱۸) و ایو و همکاران (۲۰۱۴) به رسیدگی به نیازهای روزمره، استوارت (۲۰۲۱)، اوبراین و همکاران (۲۰۲۰)، کیف و همکاران (۲۰۱۸)، نارسیسو و همکاران (۲۰۱۸)، و الیوت و همکاران (۲۰۱۵) به محافظت از فرزند، الیوت و همکاران (۲۰۱۵) به آموختن اتکا به خود به فرزند، استوارت (۲۰۲۱)، کیف و همکاران (۲۰۱۸) و نارسیسو و همکاران (۲۰۱۸) به مراقبت، زارع و همکاران (۱۴۰۰)، اوبراین و همکاران (۲۰۲۰)، و نارسیسو و همکاران (۲۰۱۸) به آموزش و یاد دادن مسائل به فرزند، لو کریکیو (۲۰۱۹) به نظم و قوانین رفتاری، لو کریکیو و همکاران (۲۰۱۹)، و ایو و همکاران (۲۰۱۴) به ثبات، اسدی و همکاران (۱۳۹۴) و نی و همکاران (۲۰۲۳) به راهنمایی و هدایت، و نی و همکاران (۲۰۲۳) به عدم کنترل گری افراطی اشاره کرده‌اند. در زمینه مقوله «تعامل سازنده با فرزند» با هفت زیرمقوله برقراری ارتباط با فرزند، گفت و گوی مؤثر با فرزند، دوستی صمیمانه با فرزند، همدلی و همراهی با فرزند، احترام به فرزند، درک کردن فرزند و توجه به اقتضائات سنی در تعامل با فرزند، زارع و همکاران (۱۴۰۰)، اسدی و همکاران (۱۳۹۴)، نی و همکاران (۲۰۲۳) و استوارت (۲۰۲۱) به صمیمیت، دوستی و رفاقت با فرزند، زارع و همکاران (۱۴۰۰) به مورد اعتماد بودن برای کودک، اسدی و همکاران (۱۳۹۴) به ارتباط مثبت، قدردانی و دلگرم کردن، اوبراین و همکاران (۲۰۲۰) به ارائه تمجید، لو کریکیو (۲۰۱۹) به احترام، نارسیسو و همکاران (۲۰۱۸) به گفتگو، و کیف و همکاران (۲۰۱۸) به ایجاد روابط با کودکان، پرداخته‌اند. در رابطه با مقوله «ایفای متعادل نقش‌ها» با چهار زیرمقوله اهتمام به امور خانواده و منزل، اختصاص وقت برای امور فرزند، همسر داری خوب و اهمیت دادن به خویشتن، استوارت (۲۰۲۱)، لو کریکیو و همکاران (۲۰۱۹) زارع و همکاران (۱۴۰۰) به اختصاص وقت برای فرزند، نی و همکاران (۲۰۲۳) به برقراری تعادل بین شغل و اختصاص زمان به فرزند، و نارسیسو و همکاران (۲۰۱۸) به مراقبت از خانواده اشاره کرده‌اند.

درباره ویژگی‌های بیان شده، در اکثریت قریب به اتفاق مقولات تفاوتی بین شش

گروه مختلف مشارکت‌کنندگان شامل پدران، مادران، مردان متأهل، زنان متأهل، پسران مجرد و دختران مجرد دیده نمی‌شود، اما یکی از ویژگی‌هایی که درباره آن توافق نظر وجود ندارد فداکاری است، و دختران مجرد بر این باورند که مادر خوب لزوماً فداکار نیست. در همین راستا ویژگی اهمیت دادن به خویشتن فقط توسط دختران مجرد بیان شده، و در این زمینه بر رسیدگی به سلامت جسمی و روحی خود، اهمیت دادن و پرداختن به خویشتن، ارزش قائل شدن برای خود و اختصاص وقت برای خود تأکید کرده‌اند. در مقابل در حالی که مادران، زنان متأهل و دختران مجرد هیچ اشاره‌ای به ویژگی‌های اختصاص اکثر وقت خود برای فرزندان، فرزندان و همسر را در اولویت قرار دادن و خود را وقف فرزندان نمودن نداشته‌اند، مردان تأکید بسیار زیادی بر این ویژگی‌ها داشته‌اند. بنابراین به نظر می‌رسد ایدئولوژی مادری خوب مبنی بر از خودگذشتگی و صرف نظر کردن از نیازهای خود برای تأمین نیازهای فرزند، توسط زنان نسل جدید به چالش کشیده شده است؛ به طوری که نه فقط فداکاری و از خودگذشتگی را لازمه مادری خوب نمی‌دانند، بلکه معتقد است از لازمه‌های مادری خوب اهمیت دادن و پرداختن به خویشتن است. با توجه به این‌که تعریف زنان از مادری خوب، در فرایند مادری - از تصمیم به فرزندآوری تا کیفیت فرزندپروری - نقش مهمی دارد، پیشنهاد می‌شود برای سیاست‌گذاری، قانونگذاری و تدوین برنامه‌های اجرایی در حوزه جمعیت و خانواده، به تغییر در تعریف مادری خوب توجه شود؛ به طوری که زنان در کنار ایفای نقش مادری بتوانند پرداختن به خویشتن را نیز محقق سازند و برای مادری خوب مجبور به انتخاب بین نیازهای شخصی و نیازهای فرزندان نباشند. به نظر می‌رسد فراهم نمودن این شرایط، تمایل زنان به فرزندآوری را افزایش خواهد داد و از این طریق در حل مسئله کاهش جمعیت، سهمی هر چند اندک خواهد داشت. همچنین پیشنهاد می‌شود در دوره‌های آموزشی فرزندپروری، ویژگی‌های شناسایی شده در مطالعه حاضر مورد توجه قرار گیرد و در صورت هماهنگی این ویژگی‌ها با اصول علمی، کسب دانش و مهارت‌های لازم به منظور تحقق این ویژگی‌ها توسط مادران در طراحی و تدوین محتوای آموزشی مورد توجه قرار گیرد.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر، به دلیل عدم دسترسی محقق به افراد از مناطق مختلف کشور، محدود بودن مشارکت‌کنندگان به ساکنان شهر تهران بوده است. لذا پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی با توجه به تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی مناطق مختلف کشور، مادری خوب از دیدگاه زنان و مردان ساکن سایر شهرها نیز مورد مطالعه قرار گیرد. همچنین در کنار مطالعه مادری خوب، مطالعه پدری خوب با دستیابی

به فهمی درست از تعاریف موجود از مادری و پدری، می تواند گامی مؤثر در جهت زمینه سازی برای ارائه الگو و تعریفی مناسب از نقش مادری و پدری، متناسب با شرایط امروز جامعه ایران، و به تبع آن تحکیم و تعالی خانواده باشد.

منابع

۱. اسدی، مسعود؛ منصوریان، یزدان؛ نظری، علی محمد (۱۳۹۴). تبیین شاخص های والدگری موفق دوره نوجوانی در نمونه هایی از خانواده های ایرانی: یک مطالعه کیفی. آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، ۳(۳)، ۲۱۹-۲۳۱.
۲. اعزازی، شهلا (۱۳۹۹). مجموعه مقالات نیمه پنهان مادری. تهران: آگاه.
۳. انتظاری، علی؛ افضل، مرضیه (۱۳۹۹). مادری: سنخ ها، معانی و انگیزه ها. مطالعات جنسیت و خانواده، ۸(۱)، ۴۱-۷۰.
۴. رفعت جاه، مریم (۱۳۹۶). زنان جوان و بازتعریف معنا و نقش مادری: مطالعه ای بر روی مادران ۲۵ تا ۴۰ ساله ساکن شهری. جامعه شناسی ایران، ۱۸(۴)، ۱۳۰-۱۶۴.
۵. زارع، حمیده؛ طهماسبیان، کارینه؛ پاکدامن، شهلا؛ داوری، نگار (۱۴۰۰). باورهای والدگری در نمونه ای از مادران ایرانی. راهبرد فرهنگ، ۵۶، ۱۵۹-۱۸۲.
۶. صفری شالی، رضا؛ حبیب پور گتایی، کرم (۱۳۹۸). سنخ شناسی سبک زندگی زنان شهر تهران. مطالعات راهبردی زنان، ۲۲(۸۵)، ۲۷-۷.
۷. کرد زنگنه، جعفر؛ محمدیان، هاشم (۱۳۹۸). روان سنجی نسخه فارسی پرسشنامه نگرش به باروری و فرزندآوری در زنان بدون سابقه بارداری ساکن در مناطق جنوب کشور. مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، ۱۷(۱)، ۹۴-۸۳.
۸. محمدی فشارکی، نجمه (۱۳۹۲). بررسی مفهوم مادری در بین دو نسل از زنان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء(س).
9. Carolan, M., Burns-Jager, K., Bozek, K., & Escobar Chew, R. (2010). Women who have their parental rights removed by the state: The interplay of trauma and oppression. *Journal of Feminist Family Therapy*, 22(3), 171-186.
10. D'Alonzo, K. T. (2012). The influence of Marianismo beliefs on physical activity of immigrant Latinas. *Journal of Transcultural Nursing*, 23(2), 124-133.
11. DeSouza, R. (2013). Who is a 'good' mother?: Moving beyond individual mothering to examine how mothers are produced historically and socially. *Australian Journal of Child and Family Health Nursing*, 10(2), 15-18.
12. Elliott, S., Powell, R., & Brenton, J. (2015). Being a good mom: Low-income, black single mothers negotiate mothering. *Journal of Family Issues*, 36(3), 351-370.
13. Eve, P. M., Byrne, M. K., & Gagliardi, C. R. (2014). What is good parenting? The perspectives of different professionals. *Family Court Review*, 52(1), 114-127.

14. Freeman, A. L. (2016). Moving 'up and out' together: Exploring the mother-child bond in low-income single-mother-headed families. *Journal of Marriage and Family*.
15. Goodwin, S., & Kate, H. (2010). "The Good Mother in Theory and Research: An Overview." In *The Good Mother: Contemporary Motherhoods in Australia*, edited by Susan Goodwin and Kate Huppatz, 1-24. Sydney: Sydney University Press.
16. Johnson, B., Russell, K., & Peralta, L. (2022). The 'good mother' discourse in 'success stories' of Australian weight loss centres: a critical discourses analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 14(5), 759-777.
17. Keefe, R. H., Brownstein-Evans, C., & Rouland Polmanteer, R. S. (2018). Perspectives on good mothering from low-income mothers of color with maternal depression. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 28(3), 271-285.
18. Lancot, N., & Turcotte, M. (2017). The 'good mother' struggles: Obstacles to the attainment of motherhood ideals among adult women formerly placed in residential care. *Child and Family Social Work*, 23(1), 80-87.
19. Lo Cricchio, M. G., Lo Coco, A., Cheah, C. S., & Liga, F. (2019). The good parent: Southern Italian mothers' conceptualization of good parenting and parent-child relationships. *Journal of Family Issues*, 40(12), 1583-1603.
20. Narciso, I., Relvas, A. P., Ferreira, L. C., Vieira-Santos, S., Fernandes, M., de Santa-Bárbara, S., & Machado, I. (2018). Mapping the "good mother"-Meanings and experiences in economically and socially disadvantaged contexts. *Children and Youth Services Review*, 93, 418-427.
21. Nie, T. X., Zhang, Q., & Bowcher, W. L. (2023). Traditional echoes, contemporary shifts: Chinese college students' views of the "good mother". *Family Relations*.
22. O'Brien, K. M., Yoo, S. K., Kim, Y. H., Cho, Y., & Salahuddin, N. M. (2020). The good mothering expectations scale: An international instrument development study. *The Counseling Psychologist*, 48(2), 162-190.
23. Orton-Johnson, K. (2017). Mummy blogs and representations of motherhood: "Bad mummies" and their readers. *Social Media and Society*, 3(2), 1-10.
24. Pedersen, S. (2016). The good, the bad and the 'good enough' mother on the UK parenting forum Mumsnet. *Women's Studies International Journal*, 59(1), 32-38.
25. Robinson, K., & Jones Diaz, C. (2006). *Diversity And Difference In Early Childhood Education: Issues For Theory And Practice*: n/a. McGraw-Hill Education (UK).
26. Schmidt, J. (2008). Gendering in infant feeding discourses: the good mother and the absent father. *New Zealand Sociology*, 23(2), 61-74.

27. Shpakovskaya, L. (2015). How to be a good mother: the case of middle class mothering in Russia. *Europe-Asia Studies*, 67(10), 1571-1586.
28. Stewart, S. (2021). A mother's love knows no bounds: Exploring 'good mother' expectations for mothers involved with children's services due to their partner violence. *Qualitative Social Work*, 20(3), 681-702.
29. Turner, P. K., & Norwood, K. (2013). Unbounded motherhood: Embodying a good working mother identity. *Management Communication Quarterly*, 27(3), 396-424.
30. Williamson, T., Wagstaff, D. L., Goodwin, J., & Smith, N. (2023). Mothering Ideology: A Qualitative Exploration of Mothers' Perceptions of Navigating Motherhood Pressures and Partner Relationships. *Sex Roles*, 88(1-2), 101-117.

